

Genombrottet för svenska damfotboll

Jonny Hjelm

Institutionen för historiska studier, Umeå universitet

Eva Olofsson

Pedagogiska institutionen, Umeå universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org 2003-09-21.

Copyright © Jonny Hjelm & Eva Olofsson 2003. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

This article is a translation of an original contribution to *Soccer, Women, Sexual Liberation: Kicking Off a New Era* (Fan Hong & J. A. Mangan, eds) published by ISBS 2003.

Inledning

År 1917 bildades de första damfotbollslagen i Sverige. Deras motståndare utgjordes av så kallade ”gubblag”. Till en av matcherna kom 1 700 åskådare. Den första matchen mellan två damfotbollslag spelades 1918 i Stockholm inför närmare 500 åskådare. Men detta självständiga initiativ av kvinnorna uppskattades inte av manliga fotbollsexperter. Den inflytelserika tidskriften *Nordiskt Idrottslif* klargjorde sin ståndpunkt:

Det finns icke ord nog starka att fördöma kvinnlig fotboll – om flickorna eller deras förespråkare vilja tagas på allvar. Gärna må de klä sig i gymnastikbyxor och sparka till en lämplig boll då och då, men för all del, icke under anspråk på att detta skall hava något med fotbollsspel att göra. Redan en hel del annan kvinnlig tävlingsidrott är fullkomligt förkastlig och den förkastligaste av dem alla skulle kvinnliga fotbollen bliva (Andersson, 2002:312).

Den dominerande uppfattningen var att damfotbollslag gärna kunde spela uppvisningsmatcher mot gubblag där pengar gick till välgörande ändamål, men man ville inte veta av seriöst satsande damlag.

I denna artikel beskrivs och analyseras den svenska damfotbollens genombrott åren 1965-1980. Vi behandlar damfotbollspionjäreernas motiv för att börja spela fotboll samt hur deras kamp för erkännande bemöttes av den institutionaliserade fotbollsrörelsen, dvs lokala fotbollsföreningar, regionala distriktsfotbollförbund och av det nationella Svenska Fotbollförbundet (SvFF). Damfotbollspionjäreernas och fotbollsrörelsens agerande sätts in i en idrottshistorisk och samhällelig kontext. Särskild uppmärksamhet ägnas samhällsförändringarna under 1960-talet och 1970-talets början, och hur t ex värderingsförskjutningar undergrävde SvFF:s försök att ignorera damfotbollens framväxt, och tvärtom, hur tusentals kvinnor uppmuntrades att bli ”normbrytare” och utmana den genusordning som fanns inom fotbollsrörelsen.

Uppsatsen baseras dels på Olofssons studie av hur SvFF:s ledande personer och organ hanterade damfotbollen under 1970- och 1980-talen, vars resultat publicerades i doktorsavhandlingen *Har kvinnorna en sportslig chans*, dels på Hjelms pågående studie av den svenska damfotbollens utveckling i föreningar och distrikt åren 1965-1980 (Olofsson, 1989). I den förstnämnda studien analyseras SvFF:s protokoll, verksamhetsberättelser, policydokument med mera medan Hjelms baseras på intervjuer med omkring 60 damfotbollsspelare, tränare och ledare, protokoll och verksamhetsberättelser med mera från idrottsföreningar och distriktsförbund samt pressmaterial. Hjelms slutrapport, med den preliminära titeln *Fotbollsamazonerna*, beräknas publiceras årsskiftet 2003/2004.

Den svenska idrottsmodellen

Sveriges Riksidrottsförbund (RF) bildades år 1903 och har sedan dess varit det samlande förbundet för all organiserad idrottsverksamhet i Sverige. Riksidrottsförbundet består av 67 olika specialförbund – vart och ett representerande olika idrottsgrenar, t ex Svenska Fotbollförbundet (SvFF, bildat 1904). De nationella specialförbunden har i sin tur en regional organisation baserad på geografisk indelning av landet. SvFF har t ex 24 distriktsförbund. En fotbollsklubb tillhör både sitt regionala och nationella förbund. Det betyder också att alla Sveriges ca 22 000 idrottsföreningar – oavsett idrottsgren, medlemmar, nivå, geografisk hemvist osv – tillhör det gemensamma Riksidrottsförbundet. Detta brukar beskrivas som ”den svenska modellen” även om en likartad organisation också finns i övriga skandinaviska länder. Utmärkande för denna modell är folkrörelsekaraktären och den demokratiska uppbyggnaden. De nationella förbundens huvuduppgift är att vara policyskapande. De har även beslutanderätt över regelsystem och tävlingssystem. De regionala förbundens främsta uppgift är att organisera tävlings- och utbildningsverksamhet i distriktet. Det huvudsakliga idrottsutövandet sker i medlemsföreningarnas regi på lokal nivå, till synes ganska oberoende av vad som sker på central nivå, dock inom ramen för det centralt beslutade regelsystemet (Olofsson, 1989:16).

Den svenska fotbollsrorelsen

I Sverige bildades de första herrfotbollslagen i slutet av 1800-talet och 1896 korades de första svenska mästarna. Det dröjde dock till 1924 innan ett nationellt seriesystem – allsvenskan – startades. Under perioden 1930-1960 ökade intresset för fotboll och bland de svenska männen blev fotboll Sveriges nationalsport nummer ett. År 1959 fanns 2 849 fotbollsföreningar och då sattes även herrallsvenskans nu gällande publikrekord med drygt 13 000 åskådare per match i genomsnitt. En bidragande orsak till fotbollens ökade popularitet var det svenska herrlandslagets framgångar under 1940- och 1950-talen.

Herrallsvenskans publikgenomsnitt sjönk något under 1960-talet, för att under 1970-talet sjunka relativt kraftigt. Utvecklingen var likadan i lägre serier. Samtida bedömare förklarade minskningen med att spelets kvalitet hade sjunkit och att den fotboll som spelades var alltför systembunden, defensiv och ”tråkig”. Man framhöll också att nya fritidsvanor växt fram, människor föredrog t ex i större utsträckning att själv utöva någon idrott framför att se andra idrotta, samt det ökade utbudet av fotbollsmatcher i TV. Sedan 1960-talets slut kunde den fotbollsintresserade regelbundet njuta av – företrädesvis engelsk – herrfotboll hemma framför TV:n.

Om antalet åskådare inom svensk fotboll minskade under 1970-talet så förhåller det sig tvärtom vad det gäller antalet utövare. Perioden 1970-1980 ökade antalet licensierade spelare från knappt 110 000 till drygt 170 000. Utvecklingen överraskade SvFF, som förutspått en ökad avgång av herrseniorer och hårdare konkurrens från andra idrotter. De två viktigaste förklaringarna till ökningen är satsningen på ungdomsverksamheten samt damfotbollens snabba expansion. År 1970 fanns 728 licensierade damfotbollsspelare och 1980 26 000.

Fotbollsrorelsens organisatoriska bas har under 1900-talet varit de tusentals föreningar som funnits runt om i landet. Den löpande verksamheten har skötts av föreningens styrelse och – om ekonomiska möjligheter funnits – av anställd personal. Viktigare beslut har fattats på årsmötet dit alla föreningens medlemmar inbjudits. Inom den svenska fotbollsrorelsen fanns länge ett amatöriskt ideal, och det var inte förrän 1967 som amatörreglerna avskaffades. Därefter har det blivit allt vanligare att föreningarna har anställd personal och att föreningar med herrfotbollslag i de högsta divisionerna ersätter spelarna kontant. Men den stora majoriteten av fotbollsföreningarna är fortfarande helt beroende av medlemmarnas ideella arbetsinsatser och de allra flesta fotbollsspelarna, inte minst kvinnorna, kan inte försörja sig på sitt fotbollsspel (Andersson, 2002; Peterson, 1989; Bill Sund, 1997).

Damfotboll som ”jippo”

Åren omkring 1920 bildades ett flertal damfotbollslag som i första hand fick spela mot gubblag. Publikintäkterna gick till välgörande ändamål och till arrangerande idrottsföreningar.

Men det gjordes också försök att vid denna tidpunkt starta en mer allvarligt syftande damfotboll, det vill säga, att få igång regelbundna matcher mellan damlag och på sikt seriespel. Men som vi såg inledningsvis fördömde manliga fotbollsexperter kraftfullt sådana initiativ. Det var också med tillfredsställelse och sympati som *Idrottsbladet* 1921 meddelade att det Engelska Fotbollförbundet beslutat förbjuda klubbar att upplåta sina fotbollsplaner till damfotbollslag.

I England och Frankrike ha damerna börjat spela fotboll i oroväckande hög grad, och i England anser man att det gått för långt, ty fotboll är inget spel för damer. Den vecka kvinnokroppen mår inte bra av hårda törnar. Därför böra damerna låta bli att spela fotboll och i stället ägna sig åt simning, landhockey och andra ädlare sportgrenar (Andersson, 2002:314).

I Sverige misstänktes även att den engelska (och svenska?) damfotbollen var ett led i kvinnornas kamp för ökad jämlikhet mellan könen, något som ogillades starkt (ibid.). Enligt historikern Torbjörn Andersson är det männens motstånd under 1920- och 1930-talen, inom och utom SvFF, som är den viktigaste förklaringen till att den svenska damfotbollen under mellankrigsdecennierna inte utvecklades till en etablerad tävlingsidrott (ibid., ss 305-23).

Den första – nu kända – damfotbollsserien i Sverige startades 1950 i Umeå. Här korades 1950 och 1951 ”Umemästarinnorna” i en fotbollsturnering arrangerad av en lokaltidning (en liknande turnering för herrlag arrangerades också av tidningen.). Samma fyra lag deltog båda åren, två lag bestod av anställda vid några av stadens större arbetsplatser, så kallade ”korplag”, medan spelarna i de andra lagen i första hand bestod av handbollsspelare från två av stadens idrottsföreningar. Seriematcherna uppmärksammades och beskrevs i allmänhet på ett seriöst och positivt sätt av lokalpressen och vid matcherna närvarade betalande publik, vid vissa matcher uppemot hundra åskådare. Flera av damlagen spelade också jippomatcher mot gubblag. Vid dessa tillfällen präglades däremot matchreferaten av en sexistisk och humoristisk jargong. Av okänd anledning blev det ingen fortsättning på damfotbollsserien 1952 (Hjelm, opubl. manus).

Men bortsett från denna damfotbollsserie fanns i Sverige före 1960-talets mitt inga damfotbollsserier. De gånger kvinnor spelade fotboll under 1950-talet och 1960-talets första hälft var då tillfälligt sammansatta damfotbollslag mötte gubblag. Damfotbollsmatcherna hade alltså, precis som under mellankrigsdecennierna, jippokaraktär där det huvudsakliga syftet var att på ett skämtsamt roa publiken.

Åren 1965-1971, den moderna damfotbollen växer fram

Lokala initiativ

Vid Stockholms universitet arrangerades för första gången 1965 fotbollsturneringar för kvinnliga studenter (ibid.). Åren 1967-1968 fanns liknande turneringar vid Göteborgs och

Lunds universitet. Vid den här tidpunkten började det också bildas damfotbollslag utanför universitetsvärlden som önskade spela mot andra damlag, och helst i seriesammanhang. Det här skedde på olika platser i landet på initiativ av kvinnor eller tillsammans med dem närstående män. Initiativen var inte samordnade och man tycks inte ha känt till att det på andra håll bildats damlag. Före maj 1968 var det ytterst sällsynt att damfotbollen uppmärksammades i media. Till en början tränade dessa lag regelbundet och spelade sporadiska matcher mot gubblag och andra nybildade damlag. Nästa steg blev att försöka få igång damserier.

Öxabäck IF:s damfotbollslag, bildat 1966, var ett av de mer seriöst satsande lagen, och fick tidigt status som det första ”moderna” damfotbollslaget i Sverige. Laget betydde mycket för damfotbollens tidiga utveckling i Mellansverige, och lyckades efter flera års kamp få till stånd en serie i distriktet Västergötland i maj 1968. Men under maj och juni 1968 startades också på andra håll i Sverige damfotbollsserier, bl a i Bollnäs (tio lag), Eskilstuna (fem lag), Perstorp i Norra Skåne (tolv lag) och i Umeå (fem lag). I några av serierna deltog i huvudsak korpilag som tycks ha spelat med sju spelare på en mindre plan. Men i åtminstone två av serierna rörde det sig i huvudsak om idrottsföreningar som anmält damfotbollslag till seriespel och dessa spelade med elva spelare på fullstor plan. Matchtiden var dock kortare än för män.

Åren därpå bildades snabbt nya damlag och ett flertal nya damfotbollsserier startades runt om i landet. År 1969 fick exempelvis Stockholm, Göteborg och Malmö damfotbollsserier. Landets största ungdomsfotbollsturnering, St Ericscupen i Stockholm, inbjöd också för första gången 1969 flicklag att delta.

År 1970 fanns som tidigare nämnts 728 licensierade damfotbollsspelare, och året därpå 901. Åren 1970-1971 ökade alltså antalet damfotbollsspelare och lag mycket snabbt. År 1971 hade 403 av landets totalt 2971 idrottsföreningar med fotboll på programmet damfotbollslag. Totalt fanns 59 damfotbollsserier, det var bara i 7 av landets 24 fotbollsförbundsdistrikt som det inte fanns någon damfotbollsserie.

SvFF:s distriktsförbund

Svenska Fotbollförbundets ledning tog före 1971 inga initiativ syftande till att stötta de damfotbollslag, eller de damfotbollsserier, som startats (mer om SvFF:s agerande i nästa avsnitt). Några av SvFF:s 24 distriktsförbund var dock mer aktiva. Västergötlands FF gav t ex initiativtagarna Öxabäcks IF praktisk hjälp och moraliskt stöd 1968. Samarbetet mellan Öxabäcks IF och andra lag i serien och Västergötlands FF fördjupades åren 1969-1971. År 1969 startade två distrikt i landet, Närke FF och Stockholms FF, ”officiella” damfotbollsserier (dvs förbundsadministrerade serier). De flesta övriga serierna i landet administrerades före 1970 av deltagande lag och föreningar. Åren 1970-1971 ökade ett flertal distriktsförbund sitt engagemang.

Damfotbollen och journalisterna

I massmedia uppmärksammades damfotbollen åren 1968-1971 överlag på ett positivt sätt. Vid den här tidpunkten behandlade massmedia ofta och gärna hur kvinnor bröt in på områden som tidigare dominerats av män. Det gällde idrott (t ex kvinnor inom motorsport) men oftast arbetslivet (kvinnliga präster, poliser, militärer osv.). Med sympati beskrev journalisterna hur kvinnor kämpade mot traditionella föreställningar om vad som var lämpliga yrken och aktiviteter för kvinnor. Ett exempel på tidningarnas positiva hållning till damfotbollen är att *Expressen* i omedelbar anslutning till Öxabäck IF:s första match 1968 startade "Öxabäck Fan Club". Bakom tillkomsten av damfotbollsserien i Skåne låg tidningen *Arbetet*, som åren 1969-1972 administrerade damfotbollsserierna i Skåne.

Det här betyder *inte* att damfotbollen behandlades på samma sätt som herrfotbollen; sexistiska uttryck som "fotbollsamazoner", "valkyrior" användes t ex som benämning på spelarna, och det var inte alltid som matchreferaten enbart rörde själva spelet och de idrottsliga prestationerna. Damfotbollen fick betydligt mindre utrymme, och matchresultat och tabeller redovisades oregelbundet och efter herr- och herrjuniorfotboll. Det betyder inte heller att majoriteten av de journalister som arbetade på tidningarnas sportredaktioner skulle ha varit särskilt positiva till damfotboll. Men påfallande många av dem som vid denna tidpunkt skrev om damfotboll, och blev något av tidningarnas "damfotbollsexperter", hade en positiv grundton och behandlade gärna, och med gillande, damfotbollspionjäreernas kritik gentemot SvFF och andra som uppfattades som kritiska eller passiva gentemot damfotbollen. Stor spridning gavs t ex uttalandet av SvFF:s sekreterare 1968, och den upprördhet det skapade bland damfotbollsföreträdare, där han påstods ha hävdad att "vi har ingen damfotboll" i Sverige (*Expressen*, 14/5 1968). I tidningarna noterades också ofta att damfotbollsmatcherna drog lika mycket, eller mer, publik som herrfotbollsmatcher i division två och lägre, och att publiken uppskattade damfotbollen. Damfotbollspionjäreerna upplevde pressens bevakning som något positivt och en uppmuntran till fortsatt engagemang.

Fyra kategorier damfotbollslag

De damfotbollslag som bildades före 1972, och spelade seriespel, kan indelas i fyra kategorier: a) korpffotbollslag; b) handbollslag; c) idrottsänkorna och d) flicklag. (Kategorierna är, liksom de olika kategorierna idrottsledare i nästa avsnitt, idealtypiskt konstruerade.)

Korpffotbollslagen bestod av arbetskamrater och dessa lag blev inte särskilt långlivade utan drog sig i ofta ur seriespelet efter några år. I samband med det gick de bästa spelarna, och särskilt de som ville träna mycket, till andra lag. *Handbollslagen* var sannolikt den numerärt sett största kategorin. Många av de första damfotbollslagen bestod av spelare som under vinterhalvåret var aktiva i föreningens handbollslag (men andra vanliga idrotter var bandy, volleyboll och basket), och som sommartid önskade syssla med en kollektiv bollidrott och då valde att starta ett fotbollslag. Eftersom handboll var en idrott med hårt närkampsspel och hög skaderisk, hade dessa kvinnor särskilt svårt att acceptera påståendet att fotboll var en alltför "tuff" idrott för kvinnor. Dessa kvinnor var vanligen medlemmar i en så kallad

flersektionsförening, det vill säga en förening med flera sektioner och tävlingsidrotter för kvinnor och män. De presumtiva damfotbollsspelarna fanns alltså redan i föreningen, hade sysslat med en kollektiv bollidrott och hade erfarenhet av systematisk träning. Det här betydde att bildandet av ett fotbollslag och deltagande i seriespel inte tedde sig så främmande. *Idrottsänkorna* bestod av lag där många spelare hade makar, fästmän, men också bröder och manliga kamrater, som spelade fotboll. De hade under årtal följt männens/pojkarnas matcher och hade tröttnat på att vara passiva åskådare. Kvinnorna var ofta nära bekanta med varandra, bodde på en mindre ort på landsbygden och umgänget i damfotbollslaget stärkte kvinnornas gemenskap och gav dem något meningsfullt att göra på fritiden. *Flicklagen* slutligen bestod av företrädesvis yngre flickor (ibland så unga som 11-12 år) som började spela fotboll i idrottsföreningar som omkring 1970 ökade sin satsning på ungdomsverksamheten. På det här sättet kom också flickor in i idrottsföreningarnas fotbollsverksamhet. Det fanns också flicklag som tränades av ungdomsgårdsledare (inom ramen för ungdomsgårdarnas aktivitetsutbud).

Beslutet om att anmäla ett damfotbollslag till en serie föregicks av att föreningens styrelse bestående av män givit sitt godkännande. Det kunde också inträffa att beslutet togs på ett årsmöte. Som tränare och lagledare engagerades någon man knuten till föreningen, och viss hjälp med utrustning och bollar erhöles även. I övrigt förväntades dock damfotbollslaget själva organisera och finansiera sin verksamhet. Hemmamatcherna spelades på någon av de kommunalt ägda planer som föreningen disponerade.

Idrottsledaren

I den svenska fotbollsrörelsens bas, föreningsnivån, fanns tusentals idrottsledare som genom sitt ideella oavlönade arbete upprätthöll verksamheten. Här fanns också en minoritet som tidigt var beredda att hjälpa de kvinnor som ville spela fotboll. På föreningsnivå fanns tre kategorier idrottsledare: elitidrottsledare, ungdomsledare och breddidrottsledare. Idrottsledare som tillhörde den förstnämnda kategorien var ointresserade av att aktivera sig i damfotbollsverksamhet eller på annat sätt stödja damfotbollen. Deras fokus låg istället helt på föreningens herrseniorlag. Inom de två kategorierna ”ungdomsledare” och ”breddidrottsledare” återfinns vi däremot de ledare som var positiva till den framväxande damfotbollen och även var beredda att åta sig uppdrag som tränare och lagledare för dam- och flicklag. Dessa ledare betonade idrottens sociala och hälsobefrämjande värden, för unga men också för äldre idrottsutövare. Idrottsutövandet hade ett värde i sig och vikten av sportliga framgångar tonades ned. En särskilt viktig roll hade denna kategori under 1970-talets andra hälft när flickfotbollen växte fram.

Svensk damfotboll – ett resultat av internationella influenser?

Det har spekulerats i om de svenska damfotbollspionjärerna var inspirerade av den damfotboll som vid 1960-talets mitt spelades i Danmark, där det funnits seriöst satsande damfotbollslag, serier och turneringar sedan 1959. Den damfotbollsserie som 1969 startades i Skåne på tidningen *Arbetets* initiativ var inspirerad av den danska damfotbollen (Bengtsson, 1998:7). Men bortsett från denna serie finns det inget som tyder på att den damfotboll som växte fram

i Sverige före sommaren 1969 var inspirerad av dansk damfotboll. Överhuvudtaget fanns det, bland vare sig herr- eller damfotbollsfröträdare, någon kunskap om den damfotboll som spelades i andra länder. Via tidningarnas nyhetsrapportering blev det dock sommaren 1969 känt att det fanns damfotbollslag, som till och med påstods ha professionella spelare, i länder som Tjeckoslovakien och Italien. Det här var överraskande och spännande nyheter för damfotbollsintresserade svenskar.

Svenska Fotbollförbundet beslutar att integrera damfotbollen

När 1970-talet började var det således ett faktum att kvinnor spelade fotboll i klubbar tillhörande SvFF och att vissa av förbundets distrikt organiserade seriespel. Den verksamheten medförde två problem för SvFF centralt. Vilka regler skulle gälla för kvinnors fotbollsspel? Kunde kvinnor få lösa spelarlicens, dvs. kunde kvinnorna ges möjlighet att komma med i det försäkringssystem som följde med licensen? Sådana beslut fattades av det s.k. Representantskapsmötet, som bestod av representanter för klubbar i de två högsta divisionerna i herrfotboll. År 1970 beslöt Representantskapsmötet dels att samma regler skulle tillämpas för damer som för herrar, med undantag av att matchtiden skulle vara kortare, dels att damfotbollsspelare skulle licensieras enligt ”herrmodell”. Trots dessa för damfotbollen historiska beslut omnämndes damfotboll överhuvudtaget inte i förbundsstyrelsens verksamhetsberättelse för detta år (Olofsson, 1989:145-8).

Året därpå, 1971, tillsattes en kommitté bestående av fyra män och två kvinnor med uppgift ”att utarbeta förslag beträffande damfotbollens verksamhet i Sverige”. Beslutet föranleddes av utvecklingen både nationellt och internationellt. Utredningen beskrev det nationella nuläget som ”en mycket snabb och delvis okontrollerad utveckling”. De internationella erfarenheterna hade visat, hävdades det, att det fanns risk för kommersialisering och ett egoistiskt utnyttjande av sporten. (I utredningen gavs inga exempel på vilka uttryck den angivna kommersialiseringen skulle kunna ta sig. Det som avsågs torde ha varit vissa exempel bl.a från Österrike där det kunde förekomma annonser efter ”vackra, attraktiva, välväxta damer för intressant arbete inom sportens värld” (Olofsson, 1989:147)). Förbundet hade också nåtts av information om att UEFA tillsatt en kommitté för damfotboll. Med utredningen som grund beslutades år 1972 att damfotboll skulle bedrivas inom SvFF samt att damfotbollen skulle integreras i samtliga organisationsled.

Med hänvisning till att det internationellt förekom en del ”undantagsbestämmelser” i reglerna för damfotboll i jämförelse med herrfotboll, tillsattes en medicinsk expertgrupp, vars uppgift bl a var utreda om det förelåg ”något samband mellan hårda stötar i bröstregionen och förekomsten av bröstcancer”. De medicinska experterna kom fram till att ”det inte finns några belägg för att fotboll eller andra lagspel skulle vara speciellt riskfyllda eller farliga för damer”. (Medicinska motiv har under den moderna idrottens framväxt såväl i Sverige som internationellt anförts som hinder för kvinnor att idrotta. Särkilt intresse har riktats mot risken för störning av den reproduktiva förmågan (Olofsson, 1989:63-4; jmf., Melling, 2001:167;

Fletcher, 1984: 26-9.) Beslutet att även fortsättningsvis ha samma spelregler som herrfotbollen stöddes på experternas utlåtande. Med hänvisning till de fysiologiska skillnaderna mellan kvinnor och män påpekade de medicinska experterna det olämpliga i att bilda fotbollslag bestående av män och kvinnor, möjligen kunde detta accepteras före puberteten. Av samma skäl var man motståndare till matcher mellan damlag och herrlag.

Vid tiden för utredningen fanns redan ett relativt utbrett system av distriktsserier. Däremot saknades helt rikstäckande tävlingsarrangemang. Beslutet blev att herrfotbollen skulle stå modell för utformning av seriesystem, turneringar och mästerskap.

När det gällde damfotbollens behov av anläggningar och ekonomiska resurser hävdade utredningen att en förutsättning för att damfotbollen skulle utvecklas var att samhällsstödet till fotbollen ökades i takt med damfotbollens utveckling. Vidare menade man att damfotbollen borde jämföras med ett nytt specialförbund inom Riksidrottsförbundet och därmed få ökad del av dess resurser. En nedskärning på något annat av förbundets ”nuvarande områden vore otänkbart”, enligt utredningen.

Svensk damfotbolls utveckling under 1970-talet

Damsenior- och flickfotboll

Under 1970-talet fortsatte antalet damlag, damfotbollsserier och turneringar att öka snabbt. Utvecklingen var särskilt stark inom de regioner där SvFF:s distriktsförbund engagerade sig i damfotbollens utveckling. Dessa arrangerade t ex regelbundet matcher mellan olika distriktslag där de duktigaste spelarna fick tillfälle att träffas och visa publiken sitt kunnande.

Tabell 1. Antal tävlingslicenser i fotboll för kvinnor och män, valda år 1970 – 1980

År	kvinnor	män	totalt
1970	728	108 544	109 272
1972	9 387	113 304	122 701
1974	13 097	118 163	131 260
1976	16 816	136 237	153 053
1978	20 731	140 224	160 955
1980	26 522	144 299	170 821

Källa: Svenska Fotbollförbundets årsberättelser 1970-1980.

Officiella distriktsmästerskap (alltså turneringar administrerade av SvFF:s distriktsförbund) började spelas som utslagsturneringar i de flesta distrikten åren 1970-1971, och 1973 arrangerades det första officiella Svenska mästerskapet som vanns av Öxabäcks IF. Vid den här tidpunkten började distrikten även ordna utbildning för damfotbollsslagens tränare och spelare. I några distrikt startade föreningar flickfotbollsverksamhet i början av 1970-talet, men i allmänhet var det under 1970-talets andra hälft som flickfotbollen växte fram i Sverige. Det var också under denna period som arrangörer av ungdomsturneringar började inbjuda

flickfotbollslag att delta (År 1981 arrangerades det första elitflicklägret för flickor (312 spelare i 15-16 års åldern deltog), det vill säga motsvarigheten till det pojkelitläger som funnits sedan 1956 (Glanell, 1998: 32).)

Officiella och inofficiella damfotbollslandskamper

Den första kända, och mycket inofficiella, landskampen ägde rum 1964 när ett lag från Löberöd i Skåne mötte ett danskt lag sammansatt av spelare från flera danska lag. Det danska laget vann med 7-0. I maj 1968 mötte ett lag, i tidningarna benämnt som ett ”svenskt landslag”, det danska laget Femina i Danmark (förlust för svenskorna med 0-7). Det svenska laget hade inför matchen tränats av en allsvensk herrfotbollsspelare med landslagsmeriter och bestod av studenter vid Lunds universitet. År 1969 deltog ett skånskt lag, som skulle representera det ”svenska kunnandet”, i en turnering i Danmark med lag från Danmark och Tjeckoslovakien. Åren 1970 och 1971 spelade svenska lag, med spelare från i huvudsak Skåne, Västergötland och Stockholmsregionen, fyra inofficiella landskamper mot danska lag. Man mötte bl a det danska landslag som blivit inofficiella världsmästare i Mexico. En av matcherna, som ägde rum i Köpenhamn, följdes av 6 400 åskådare och var en fantastisk upplevelse för svenskorna trots att det blev förlust med 3-4. En viktig roll vid de inofficiella landskamperna 1969-1971 hade en av *Arbetets* journalister som var den som – inte utan viss kritik – med mycket begränsade resurser försökte ordna matcher och ta ut konkurrenskraftiga lag (Hjelm, opublicerat manus).

År 1973 spelades den första officiella landskampen (0-0 mot Finland). Åren därefter följde fler officiella landskamper, och deltagande i den nordiska trenationsturneringen. I den sistnämnda deltog inledningsvis Sverige, Finland och Danmark. År 1978 tillkom Norge. Åren 1974-1976 segrade Danmark, därefter under några år Sverige. År 1975 mötte ett svenskt damlandslag för första gången utomnordiskt motstånd. I två matcher, en i England och en i Sverige, besegrades det engelska landslaget. Vid hemmamatchen mot England sattes nytt svenskt publikrekord för damfotboll då närmare 3000 personer tittade på matchen. År 1978 besegrades Schweiz med 7-1 och året därpå deltog Sverige i det första – men inofficiella – Europamästerskapet i Italien. Turneringen vanns av Danmark med Sverige på en tredjeplats (Glanell, 1998:14-29).

Damfotbollen integreras?

Hur agerade då SvFF fortsättningsvis sedan beslutet tagits om integrering och förbundet därmed fått officiell kontroll över damfotbollen samtidigt som intresset för damfotboll ökade? Denna kontroll är inget unikt för Sverige (Duke & Crolley, 1996:144).

Var förbundet aktivt med syfte att stimulera och utveckla damfotbollen eller fungerade förbundet som gatekeeper och därmed som hinder för utvecklingen (Olofsson, 1989:148-60)?

Den av förbundet eftersträfvade kontrollen över damfotbollen innebar naturligtvis en av män utövad kontroll. Under damfotbollens första decennium hade SvFF inte någon kvinnlig ledamot i sin styrelse eller i den övriga centrala ledningen. Ingen kvinna deltog i årsmöten eller invaldes i Representantskapet. År 1978 bildades "Elitserieföreningen för damfotboll" bestående av representanter för föreningarna i de högsta divisionerna som en motsvarighet till herrfotbollens elitserieförening. Den föreningen fick, till skillnad från herrfotbollens elitserieförening, endast närvarorätt men ej rösträtt vid årsmötet och Representantskapsmöten.

En ledarfunktion på central nivå, som har både hög status och högt symbolvärde, men inte ingår bland de valda beslutsorganen, är den sk förbundskaptenen. Damlandslaget fick sin första förbundskapten år 1975. Fram till omkring 1980 hade tre olika män innehaft denna post (1988 utsågs för första gången en kvinna till förbundskapten för damlandslaget, Olofsson, 1989:166). Vid 1970-talets början kunde noteras ett slags förståelse för att det fanns få kvinnliga ledare. I den första utredningen om damfotboll sades att "förklaringen är enkel; det finns praktiskt taget ingen tradition i damfotbollen och ledare med fotbollskunnande finner man enklast på herrsidan". I utredningen liksom i artiklar i SvFF:s tidskrift *Svensk Fotboll* närdes dock samtidigt en förhoppning om att damfotbollen skulle bidra till att häva ledarbristen – inte bara inom damfotbollen. Successivt ändrade de officiella kommentarerna karaktär. I flera inlägg i tidskriften hävdades att kvinnorna själva måste ta itu med sina problem. SvFF:s ordförande skrev:

Med risk att på nytt kallas för mullig mansgris tillåter jag mig säga, att det är betydligt viktigare och mera väsentligt, att tjejerna tar itu med sina problem. Själva. Än att de ägnar sig åt omfattande klagomål. I massmedia. SvFF kommer att göra sitt bästa för att damallsvenskan ska bli succé. Sen kommer det an på tjejerna. Och deras som regel manliga ledare, vad nu det kan bero på.

När SvFF meddelade att man beslutat att damfotbollen skulle betraktas som en del av hela fotbollsverksamheten och integreras i samtliga SvFF:s organisationsled tolkades detta i många distrikt som att man *inte* skulle inrätta särskilda damfotbollskommittéer. Damfotbollsserierna utbyggnad skulle följaktligen behandlas i distriktens tävlingskommittéer, satsningen på att få igång flickfotboll i ungdomskommittéerna osv. Men i vissa distrikt blev resultatet att dam- och särskilt flickfotbollen inte fick tillräckligt uppmärksamhet, och att det, efter påtryckning från damfotbollsöreträdare, vid 1970-talets mitt bildades damfotbollskommittéer och/eller att någon person utsågs att ägna dam- och flickfotbollen särskild uppmärksamhet. Resultatet blev oftast ett synliggörande av problem som rörde dam- och flickfotbollen samt att åtgärder vidtogs för att minska dessa.

På föreningsnivån förekom olika organisatoriska lösningar, bl a beroende på föreningens storlek, antalet tävlingsidrotter och grad av elitsatsning. Men i de små- och medelstora föreningar där man hade både herr- och damfotbollslag, tillhörde damfotbollslaget i allmänhet inte fotbollssektionen. Istället återfanns damfotbollslaget i damsektionen,

damfotbollssektionen eller i ungdomssektionen. Föreningarna tillämpade alltså i organisatoriskt hänseende inte SvFF:s integrationsprincip, utan tycks särskilt inledningsvis ha föredragit en könsmässig särorganisering. Ett skäl var att föreningarnas ledande herrfotbollsföreträdare hade svårt att acceptera damfotboll som ”riktig” fotboll.

År 1979 genomfördes en andra utredning om damfotboll i förbundets regi. Den uppvisade en ambivalent hållning i integrationsfrågan bl a beroende på att det under hela 1970- talet gjorts så många avsteg på denna princip på klubb- och distriktsnivå. De klubbar som bildats för enbart damfotboll hade visat sig ”mer kompetenta att verka för damfotbollens utveckling än vad som varit fallet när man fungerat som sektion inom en av SvFF:s traditionella medlemsföreningar”. Trots att dessa avsteg från principen om integrering varit lyckosamma ansågs det önskvärt att damfotbollsverksamheten även fortsättningsvis integreras i den befintliga organisationen. Därmed förblev många av damfotbollsfrågorna osynliga – såväl de problematiska som de lyckosamma.

Regler och tävlingssystem – mannen som norm när det passar

Den bärande principen när det gäller spelreglerna var – sedan damfotboll blivit officiellt accepterad 1972 – att de skulle vara desamma som för herrfotbollen och ha samma tolkning och tillämpning. Om enigheten var stor när det gäller spelreglerna, så var oenigheten desto större beträffande organisationen av tävlingsverksamheten. Oenigheten gällde i första hand utbyggnadstakten och inte utformningen av tävlingsverksamheten. Sedan 1972 var seriesystemets utformning en ständig fråga hos styrelsen och representantskapet. 1971 års utredning lade fast att herrfotbollen skulle stå modell för damfotbolltävlingarnas utformning. Successivt närmade sig också såväl det nationella som internationella tävlingssystemet herrfotbollens, vad avser utformning. De motsättningar som fanns gällde framför allt det nationella seriesystemet och då särskilt införandet av en enda allsvensk serie. Här kunde urskiljas två falanger. Å ena sidan den som såg utvecklingen av fotbollsspelet som det centrala. Denna falang hävdade att konkurrens mellan likvärdiga lag var en förutsättning för en kvalitetshöjning av damfotbollen. På grundval av denna ståndpunkt strävade man därför efter en spets på seriepyramiden, på det sätt som karakteriserade herrfotbollen sedan 1924. Den andra falangen menade att föreningarna skulle få svårigheter att finansiera de långa resorna som serier med deltagande klubbar från hela landet skulle medföra. Knappa ekonomiska resurser skulle alltså innebära begränsningar för möjligheterna att bygga ut seriesystemet. Den uppfattningen hade också 1971 års utredning som hävdade att ”det kan ifrågasättas om damfotbollen överhuvudtaget kan bära kostnader utöver distriktsgränserna”. Utredningen menade vidare att erfarenheterna från andra lagidrotter visat att ”damerna i betydande utsträckning är beredda att satsa egna medel för att få till stånd ett önskat tävlingsutbyte”. Den falang, som hävdade att de ekonomiska resurserna begränsade möjligheterna att bygga ut seriesystemet, dominerade Representantskapet under hela 1970-talet. En allsvensk serie för damfotboll infördes först år 1988 (Olofsson, 1989:155).

Styrelsen och Representantskapet utsattes från 1970-talets mitt för hård kritik av företrädare för damfotbollen och journalister för sitt sätt att hantera frågan rörande seriesystemet och då särskilt dess passivitet som kritikerna menat bromsat damfotbollens utveckling. Förbundet försvarade sig genom att hävda att en lugn utvecklingstakt var positivare på lång sikt samt att kvinnorna måste sluta ställa krav och i stället själva ta ansvar för sin idrott. Ett ansvar som de hade svårt att ta, i vart fall på nationell nivå eftersom integrationen av damfotbollen medförde att männen i Representantskapet och styrelsen hade ansvaret för alla beslut som rörde damfotboll.

Normbrytare inom och utom fotbollsrorelsen

Den moderna svenska damfotbollen framväxt var (bortsett från utvecklingen i sydligaste delen av Sverige) inte ett resultat av internationella influenser, ej heller en process som SvFF initierat. Den växte istället fram spontant underifrån då hundratals, och efter bara några år tusentals kvinnor började spela fotboll. Grovjobbet gjordes som vi visat på föreningsnivå, där kvinnorna också ibland fick hjälp av enskilda manliga idrottsledare. Tillsammans utmanade de det hegemoniska maskulinitetsideal – för att använda R W Connells begrepp – som fanns inom fotbollsrorelsen. Fotbollsrorelsens maskulinitetsideal hade grundlagts i slutet av 1800-talet, då fotboll beskrevs som en hård fysisk idrott för ”riktiga män”, vilket också var den uppfattning som kom att befastas under 1900-talet då fotbollen spreds och ökade i popularitet. De damfotbollslag som trots allt fanns före 1960-talets mitt var hänvisade till att spela jippomatcher mot gubblag.

Varför lyckades 1960-talets damfotbollslag bättre än sina föregångare? Varför fick man igång damfotbollsserier på flera håll i landet åren 1968-1970, när motsvarande försök – med ett undantag – misslyckats tidigare? Enligt vår mening var det den ökade andelen kvinnor i förvärvsarbete, samt värderingsförskjutningar i samhället, särskilt de som rörde uppfattningar om vad som var ”kvinnligt” respektive ”manligt”, som inspirerade kvinnor att bryta mot traditionella normer, också inom det idrottsliga området.

Liberalisering och radikalisering under 1960- och 1970-talen

Det svenska välfärdssamhället byggdes ut i snabb takt under efterkrigsdecennierna och den materiella levnadsstandarden förbättrades kontinuerligt. Varje år erhöLL anställda reallönförbättringar, årsarbetstiden kortades successivt och allt fler ungdomar fick under 1960- och 1970-talen möjlighet att studera vid universitet. Bostadsstandarden förbättrades och arbetslösheten var i internationell jämförelse, och i ett historiskt perspektiv, mycket låg och under 1960-talet blev istället bristen på arbetskraft ett av arbetsmarknadens huvudproblem. En lösning blev att underlätta för kvinnor att söka sig ut på lönearbetsmarknaden och andelen kvinnor i lönearbete ökade från och med 1960-talets början; andelen förvärvsarbetande gifta kvinnor var 1960 23 procent och 1975 58 procent (Korpi, 1978: 72).

Från och med 1950-talets senare hälft började även traditionella värdehierarkier och så kallade ”fasta värden” på kulturens, moralens och politikens fält att ifrågasättas, till en början endast av delar av den intellektuella eliten och utifrån liberala ståndpunkter. Det fanns inom 1960-talets kulturdebatt tydliga värdenihilistiska inslag där värdeomdömen inte betraktades som universellt sanna eller falska utan enbart som uttryck för känslor. Ett resultat blev att man inom det kulturpolitiska området kom att formulera närmast populistiska ståndpunkter som betonade betraktarens, kulturkonsumentens, rätt att själva avgöra vad som var god respektive dålig kultur. Det här var en uppfattning som delades av många personer verksamma inom den snabbt växande populärkulturella och massmediala sektorn (Jonsson, 2002).

Det är svårt att säkert avgöra i vilken utsträckning denna ståndpunkt även omfattades av de journalister som skrev om damfotboll. Men det förefaller rimligt att hävda att det fanns journalister som var beredda att försvara kvinnornas rätt att själva avgöra vad som var en acceptabel idrottsaktivitet, och att det var denna hållning som kom till uttryck i deras bevakning av damfotbollen. Kritiken mot fotbollsrorelsens makthavare och deras sätt att hantera damfotbollen låg också i linje med den tuffare och mer ifrågasättande journalistik som växte fram under 1960-talet (Engblom, 2001:267).

Under 1960-talets första hälft fördes också en intensiv debatt om könsrollerna, särskilt kvinnorollen, och hur den skulle kunna förändras. Även här formulerades kraftfull kritik gentemot en traditionell uppfattning som hävdade att kvinnans ”naturliga” plats var i hemmet, och att kvinnor i första hand, om de överhuvudtaget skulle förvärvsarbeta, skulle fungera som en arbetskraftsreserv (Florin & Nilsson, 2000).

Under 1960-talets andra hälft radikaliserades och polititiserades samhällsdebatten ytterligare och vi såg framväxten av nya, oftast socialistiskt influerade, organisationer och löst sammansatta grupperingar utanför de etablerade partierna. Dessa kom i ännu högre grad att ifrågasätta traditionella normer och värderingar i samhället. Inom dessa grupper och organisationer ifrågasattes bl a industriarbetets villkor, kärnfamiljen, traditionella högtider, universitetens auktoritetsstrukturer, konsumtionsmönster (materialism) med mera. Den nya kvinnorörelsen kritiserade samhällets genusordning och de patriarkala och kapitalistiska strukturer som skapade och vidmakthöll genusordningen (Östberg, 2002; Forser & Johansson, 2000).

De etablerade partierna, inte minst regeringspartiet Socialdemokraterna, kom också efterhand att formulera en allt mer uttalad feministisk politik. Vid 1972 års partikongress höll statsministern och partiledaren Olof Palme ett inledningsanförande där han uppehöll sig vid kvinnornas situation och hävdade att jämställdheten mellan könen måste öka. Talet uppfattades som en viktig symbolisk markering och under 1970-talet kom också en rad reformer och lagar som visade att staten tagit ett nytt grepp om könsfrågorna. ”Målet var att skapa bättre balans mellan mäns och kvinnors rättigheter, skyldigheter och möjligheter” (Florin & Nilsson, 2000:74).

Damfotbollspionjärerna som normbrytare

De svenska damfotbollspionjärerna drevs av en längtan efter att spela fotboll och ha roligt tillsammans på samma sätt som svenska pojkar och män gjort i årtionden. Fotboll hade många spelat under ungdomsåren, med kamrater och syskon, och de hade därmed fått uppleva den tillfredsställelse som fotbollsspel kunde ge. Men till skillnad från deras manliga med- och motspelare, som kunde börja spela fotboll i en förening när de blev äldre, blev de hänvisade till de sporadiska jippomatcher som förekom.

Att idrotta för att ha ”roligt” och uppleva gemenskap är viktiga motiv bakom många människors idrottande och har av den svenske idrottsforskaren Lars-Magnus Engström benämnts som idrottens ”egenvärden”. Man idrottar inte i första hand för att uppnå något annat utan aktiviteten ”...är sig själv nog”. Idrottsutövandet ger en speciell upplevelse eller tillfredsställer vissa i stunden upplevda behov. Att ha roligt, spännande, eller få möjlighet att koppla av från vardagens förpliktelser, anges av subjekten själva som den primära anledningen till att de idrottar. ”Det är nuet som gäller – inte framtiden” (Engström, 1999:40). Vid sidan av idrottens egenvärden finns, menar Engström, investeringsvärden som motiverar människor att idrotta. Det är dels investering i hälsa och fysisk status, dels investering i framgång. I båda fallen handlar det om att idrottsaktiviteten ger utövaren ett särskilt värde hos andra människor (ibid.).

För damfotbollspionjärearnas del torde idrottens investeringsvärden inledningsvis av varit av underordnad betydelse. Information vid intervjuerna och det som finns i samtida pressmaterial pekar entydigt på att det var fotbollens egenvärde som var det viktigaste motivet bakom bildandet av damlagen och försöken att få igång damfotbollsserier. De flesta upplevde inte att fotbollsspelet *i sig* gav dem högre status i lokalsamhället, däremot att deras sociala status påverkades i positiv riktning när de bröt mot traditionella normer som föreskrev hur kvinnor och män skulle agera. Det var alltså inte initiativet att spela fotboll som påverkade deras status, däremot att de vägrade acceptera den traditionella genusordningen inom fotbollsrörelsen som betydde att pojkar och män spelade fotboll medan flickor och kvinnor var passiva åskådare eller arbetade ideellt i föreningarna. Det låg ett positivt värde i att bryta mot normer och värderingar som föreskrev hur livet skulle levas (Forser & Johansson, 2000). Ifrågasättande av de traditionella könsrollerna var inget nytt, men kom med den ”nya kvinnorörelsens” framväxt i slutet av 1960-talet att få ökad aktualitet. Men damfotbollspionjärerna upplevde sig *inte* som feminister, och delade knappast – på ett medvetet plan – den nya kvinnorörelsens värderingar. Inget tyder heller på att den nya kvinnorörelsens företrädare före 1970-talets slut fann damfotbollspionjärearnas kamp värd att stödja. Slutsatsen grundas på en granskning av *Kvinnobulletinen* 1971-1980, *Vi Människor* (som 1968 hette *Vi kvinnor*) 1968-1980, *Rödhättan* 1975-1980 samt intervjuer med representanter för den nya kvinnorörelsen. Vi vill dock här nämna att en av den nya kvinnorörelsens främsta företrädare, Barbro Backberger, i en intervju förklarade att damfotboll var en ”kul grej” men att det inte var något ”effektivt vapen” i kvinnans frigörelseprocess. ”Jag är fö ingen idrottsfantast. Idrotten är fruktansvärt mansdominerad.” (*Arbetet* 5/9 1969).

Damfotbollspionjärerna var normbrytare som genom sitt beteende utmanade och avslöjade fotbollsrörelsens genusordning. Det var inte deras egentliga syfte, de ville ”bara” spela fotboll. Men i realiteten ifrågasatte de männens hegemoni inom fotbollsrörelsen och inspirerade många andra flickor och kvinnor att följa efter. Normbrytare kan under en period förebåda ett beteende som senare blir allmänt accepterat (Sundström-Feigenberg, 1989:36). Huruvida normbrytarnas beteende senare blir allmänt accepterat eller inte, beror på hur tongivande och resursstarka aktörer i en specifik kontext – i detta fall fotbollsrörelsens företrädare (lokalt, regionalt och nationellt) – lyckas hävda och försvara den traditionella normen. Förutsättningen för att lyckas med detta påverkas givetvis i sin tur av om, och i vilken utsträckning, normbrytarna lyckas mobilisera stöd för sitt beteende.

Kvinnornas initiativ att börja spela fotboll stöddes i allmänhet av deras familjer och närmaste vänner. Fördomanden och uttalad skepticism från personer i den lokala miljön, motiverade dem snarare att satsa ännu hårdare och skapade en ”vi-ska-visa-dem”-mentalitet. Det gällde i ännu högre grad när den här typen av åsikter uttalades av självutnämnda experter på fotboll eller som när präster och andra oroade sig för damfotbollens inverkan på moralen. (I *Expressen* förklarade en präst: ”Här i prästgården är vi inte glada åt damfotbollen. Ingen ska tro att publiken kommer för att se på fotboll. Den kommer för att se på flickor. Fotboll är för hårt för flickor.”). Som vi visat hade även damfotbollspionjärerna stöd bland en del idrottsledare och journalister. De sistnämnda beskrev damfotbollen som något nytt och spännande och artiklar om damfotbollspelarna blev mot 1960-talets slut ett inslag i ”kvinnor-kan” diskursen. Journalisterna bidrog till att sprida information om damfotbollen och satte press på SvFF och deras opinionsbildande kraft bör inte underskattas. De intog också en helt annan attityd till damfotboll jämfört med journalisterna under mellankrigsdecennierna.

Självklart betydde också könsrolls- och senare jämställdhetsdebatten, och de politiska partiernas växande engagemang i jämställdhetsfrågan, att det på ett individuellt plan blev lättare att utmana fotbollens maskulina hegemoni. Vid ungefär samma tid togs dessutom statliga och kommunala initiativ som syftade till att göra idrottsrörelsen till en verkligt bred folk- och ungdomsrörelse. Det sistnämnda betydde att idrottens sociala och hälsobefrämjande aspekter betonades och begreppet ”idrott åt alla”, som var namnet på en statlig utredning (1969), blev något av en ledstjärna för de som menade att idrott kunde utövas av alla, oavsett ålder, kunnande och kön. Utredningen ledde också till ett aktivt arbete för kvinnlig idrott (senare benämnt jämställdhet) inom Riksidrottsförbundet med målsättningen att få fler kvinnliga idrottsutövare och ledare (Olofsson, 1989: 69-76).

Sammantaget ledde det här till att SvFF:s ledning hade svårt att offentligt kritisera eller förlöjliga damfotbollen och förbundet valde istället att avvakta. Passiviteten hos SvFF:s ledning och andra herrfotbolls-företrädare berodde bl a på den kritik de fick när de offentligt uttryckte sig nedlåtande eller kritiskt om damfotboll och dess utövare. Uttalanden som att kvinnor inte kunde spela fotboll, att det var fysiskt skadligt, eller var ”okvinnligt”, som varit vanliga under mellankrigsdecennierna, förekom nu också, men vann ingen större acceptans och framförallt avskräckte det inte damfotbollspionjärerna. Åsikterna, och de som framförde

dem, framstod som konservativa, ”omoderna” och okunniga. SvFF:s egen utredning 1971 hade ju visat att det inte fanns några medicinska argument mot damfotboll. Att förklara att fotbollsrelsens resurser (det ideella arbetet, fotbollsplaner, resemedel etc.) var begränsade och till för endast pojkar och män att utnyttja, bedömdes sannolikt utmana människors rättvisepfattning och därför än mer omöjliga att föra fram i offentlighetens ljus. Huvudstrategin blev därför att avvakta och se om damfotboll var, som man sa, ”en dagslända”.

Osynliggörande och underordnande

Då företrädare för fotbollen kom till insikt om att kvinnornas fotbollsspel inte var en nyck utan fortsatte att expandera, blev beslutet att inlemma kvinnorna i förbundsorganisationen naturligare än att lämna dem okontrollerade utanför. Att få kontrollen trodde man sannolikt skulle medföra möjlighet till styrning, bl a så att damfotbollen inte expanderade på herrfotbollens bekostnad och så att själva spelet kunde hållas intakt, dvs att kvinnorna spelade riktig fotboll. Principen om organisatorisk integrering innebar att förbundets och föreningarnas befintliga styrelse, kommittéer och arbetsgrupper för herrfotboll skulle ansvara även för damfotboll. Integrering kan medföra osynliggörande och osynliggörande brukar i sin tur betraktas som en av de härskartekniker som är tillgängliga för dem som har makt och kontroll (Ås, 1982:37-42). Hur blev det då? Under hela 1970-talet var damfotbollen relativt osynlig i förbundets officiella dokumentation som t ex årsberättelser och förbundstidningen. Förbundets passivitet, av vissa benämnd förhållande, i frågan om t ex seriesystemets utformning torde kunna förklaras bl a med att damfotbollen och dess företrädare inte fanns med i de organ som hade beslutanderätt i frågan. Som vi visat hade principen om integrering mindre genomslagskraft på distrikts- och klubbnivå. Där blev också damfotbollen mer synlig och damfotbollen fick forum där dess frågor kunde behandlas. Därigenom kunde damfotbollen flytta fram sina positioner regionalt och lokalt. Den centralt eftersträvade kontrollen blev således inte fullständig.

Principen om integrering gällde endast på det organisatoriska planet. När det gällde själva fotbollsspelet var principen den motsatta, dvs. isärhållande av kvinnor och män. (Den svenska kvinnohistorikern Yvonne Hirdman (1988) menar att genusystemets två bärande principer är dikotomin, isärhållandet, samt hierarkin, att det är mannen som är norm.) Trots detta var den bärande principen när det gäller spelreglerna för damfotboll ända sedan den officiella starten att de skall vara desamma som för herrfotbollen och ha samma tolkning och tillämpning. Den uppfattningen delades av förbundet och av de kvinnliga pionjärerna. Fotbollens, liksom övrig tävlingsidrotts, grundläggande idé är att utövaren ska anpassa sig efter spelets regler. Den som vill spela riktig fotboll ska spela efter de regler som utvecklats inom herrfotbollen. När kvinnorna knackade på Fotbollförbundets dörr så strävade de efter att få samma regler som tillämpades inom herrfotbollen. Något annan hållning var kanske heller inte möjlig vid 1970-talets början. Vid den tiden rådde i samhället en likhetsdiskurs – dvs en föreställning om att jämställdhet mellan könen innebar att kvinnor och män var mer lika än olika och att kvinnor

därför kunde utföra samma saker som män. Den rådande kvinnosynen och fotbollens grundläggande idé gick alltså hand i hand.

Genom beslutet om samma regler kom manlig norm att gälla för damfotbollen. Detta medförde i sin tur att damfotbollen direkt kunde jämföras med herrfotbollen. Ofta jämfördes damfotbollens kvalitet med herrfotbollens, dvs. herrfotboll utgjorde den norm utifrån vilken kvinnors prestationer bedömdes. Inte alltid förlorade damfotbollen vid sådan jämförelse även om det naturligtvis var underförstått att damfotbollen var underordnad herrfotbollen. När jämförelser gjordes över tid var bedömarna överens om att spelkvalitén inom damfotbollen successivt förbättrades och att förbättringen skedde snabbare än man kunnat förutse. Under 1970-talet förekom allt fler kommentarer som pekade på skillnaderna till damfotbollens fördel. Det som då särskilt lyftes fram var att damfotbollen hade mer av finesser och tekniska färdigheter och mindre tråkig systembunden fotboll. Ibland hävdades, särskilt i media, att kvinnliga fotbollsspelare inte var lika seriösa som de manliga. Det påstods också att kvinnorna, till skillnad från männen, prioriterade värden som t ex den sociala samvaron, snarare än själva fotbollsspelet.

Avslutning

Den för herrfotbolls företrädarna självklara utgångspunkten har alltsedan 1970-talets början varit att damfotbollen skulle integreras i fotbollsrörelsen och att dess expansion inte fick ske på herrfotbollens bekostnad. I princip innebar detta att damfotbollen skulle vara självfinansierande. I praktiken har det här betydelse att svensk fotboll sedan 1970-talet upplevt åtskilliga konflikter i de föreningar som haft både herr- och damfotboll. Ett skäl är givetvis att det ofta, särskilt på föreningsnivå, är närmast omöjligt att könsmärka intäkter och kostnader. När föreningsgemensamma resurser ska fördelas, t ex tränings- och matchtider, av föreningsstyrelser och andra instanser, där majoriteten ofta utgjorts av herrfotbolls företrädare, har damfotbollen fått stå tillbaka. Det här har givetvis lett till kritik, och även till att en del damfotbollslag bildat egna damfotbollsföreningar. Många damfotbollsföreträdare menar också kritiskt att distriktsförbund och SvFF inte prioriterat damfotbollens behov tillräckligt.

Isärhållandet av dam- och herrfotboll bidrar enligt vår mening till upprätthållandet av dikotomin kvinnor och män, ett förhållande som gäller de flesta tävlingsidrotterna. Samtidigt har damfotbollens genombrott medfört att föreställningen om vad som är kvinnligt och manligt förändras – en förändringsprocess som sker kontinuerligt trots upprätthållandet av dikotomin. Inom den poststrukturalistiska feminismen ifrågasätts dikotomin kvinna–man liksom det ”naturliga” sambandet mellan female/male, feminine/masculine, heterosexuell. Med ett sådant synsätt blir det relevant att ställa sig sådana frågor som Larsson (2001:267; jmf., Birrell, 2000:68-72) gör i sin studie av den svenska idrottsrörelsen: Varför är idrotten uppdelad just mellan kvinnor och män?

Damfotbollens expansionsfas under 1970-talet fortsatte under 1980-talet för att sedan plana ut. Antalet damfotbollsspelare har sedan slutet av 1980-talet legat mellan 37 000 och 40 000. År 2002 fanns i Sverige närmare 200 000 licensierade spelare (16 år och äldre), varav drygt 37 000 damfotbollsspelare, och omkring 240 000 ungdomsspelare, varav ca 85 000 flickfotbollsspelare (SvFF).

Sverige har alltsedan 1970-talets mitt tillhört de bästa damfotbollsnationerna i världen. De främsta konkurrenterna var till en början Danmark, Italien, England och Frankrike, men under 1980- och 1990-talen har Norge, Kina och USA framträtt som nya och svåra motståndare. Intresset för det svenska damlandslaget har sedan 1970-talets andra hälft successivt ökat, liksom massmedias bevakning, och många betraktar det svenska landslagets deltagande i Europamästerskapet 2001 (silver) som det definitiva genombrottet. Samtidigt är bevakningen och intresset inte på långt när lika intensivt som när det svenska herrfotbollslandslaget spelar landskamper eller deltar i EM- och VM-turneringar. Men kanske är en förändring på väg. Inför damfotbolls-VM 2003 har en kommersiell svensk TV-kanal köpt sändningsrättigheterna för visning i Sverige och meddelat att man ser det som en god investering då man tyckt sig se ett ökat intresse för damidrott. Här finns också en fara att traditionella könsstereotyper fokuseras. Kvinnliga idrottsutövares marknadsvärde påverkas ju inte enbart av deras idrottsprestationer. Entré på den internationella elitidrottens arena medför också en press att tillfredsställa medias och den kommersiella sponsormarknadens intressen (Theberge, 2002:292-301).

Referenser

Andersson, Torbjörn (2002) *Kung Fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950*. Stockholm: Symposium.

Bengtsson, Claes-G (1998) 'Från ett fåtal entusiaster till etablerad folksport', i Göran Havik, Tomas Glanell, Ester Kristiansson (red), *25 år med Svensk damfotboll*, Stockholm: Svenska Fotbollsförbundet.

Birrell, Susan (2000) 'Feminist Theories for Sport', in Jay Coakley and Eric Dunning (eds.), *Handbook of Sport Studies*. London: Sage.

Duke, V. & Crolley, L (1996) *Football, Nationality and the State*. Harlow, Essex: Addison Wesley Longman Limited.

Engblom, Lars-Åke (2001) 'Varför professionalisering?', i *Journalisternas bok 1901-2001*, Agneta Lindblom Hulthén (red), Stockholm: Svenska Journalistförbundet.

Engström, Lars-Magnus (1999) *Idrotten som social markör*. Stockholm: HLS förlag.

Fletcher, S (1984) *Women First. The Female Tradition in English Physical Education 1880-1980*. London: The Athlone Press.

Florin, Christina & Nilsson, Bengt (2000) *Något som liknar en oblodig revolution... Jämställdhetens politisering under 1960- och 1970-talen*, Umeå: Umeå Universitet.

Forsner, Thomas & Johansson, Ingvar (2000) 'Vänsterns år', i Peder Aléx och Jonny Hjelm (red), *Efter arbetet. Studier av svensk fritid*, Lund: Studentlitteratur, 2000.

Glanell, Tomas (1998) "År för år", i Göran Havik, Tomas Glanell, Ester Kristiansson (red), *25 år med Svensk damfotboll*, Stockholm: Svenska Fotbollsförbundet AB.

Hall, M. A. (1996) *Feminism and Sport Bodies. Essays on Theory and Practice*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Hargreaves, Jennifer (1994) *Sporting Females. Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sports*. London and New York: Routledge.

Hirdman, Yvonne (1988), 'Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning', *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 3.

Hjelm, Jonny (opublicerat manus). *Fotbollsamazonerna*, Institutionen för historiska studier, Umeå universitet

Jonsson, Kjell (2002) 'Vad var kulturdemokrati? Linjer i det tidiga 1960-talets debatt om en demokratisk kultursyn', *Nordisk Kulturpolitisk tidskrift*, nr 1..

Korpi, Walter (1978) *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen*, Stockholm: Prisma.

Larsson, Håkan (2001). *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. Stockholm: HLS förlag.

Melling, Alethea (2001) 'Charging Amazons and Fair Invaders': The 1922 Dick, Kerr's Ladies' Soccer Tour of North America – Sowing Seed, in J. A. Mangan (ed.), *Europe Sport, World, Shaping Global Societies*, *The European Sports History Review* 3.

Olofsson, Eva (1989) *Har kvinnorna en sportlig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Umeå, Umeå universitet

Peterson, Tomas (1989) *Leken som blev allvar. Halmstads Bollklubb mellan folkrörelse, stat och marknad*, Lund: Arkiv, 1989.

Sund, Bill (1997) *Fotbollens maktfält*, Stockholm: Svenska Fotbollförlaget AB.

Sundström-Feigenberg, Kajsa (1989) 'Kvinnors liv under fem decennier – livshistorier i medicinsk vetenskap', *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 1.

Theberge, Nancy (2002) 'Challenging the Gendered Space of Sport: Women's Ice Hockey and the Struggle for Legitimacy', in Sheila Scraton and Anne Flintoff (eds.), *Gender and Sport: A Reader*, London: Routledge.

Östberg, Kjell (2002) *1968 när allting var i rörelse*, Stockholm: Prisma.

Ås, B (1982) *Kvinnor tillsammans. Handbok i frigörelse*. Stockholm: Gidlunds